

Yürek Burgusu ile Ölüler Yaşıyorlar mı? Romanlarının Fantastik Unsurlar Bakımından Karşılaştırılması

Mustafa DERE¹

Öz

Fantastik; alışılmadık dünyaların ve gerçeküstü/olağandışı unsurların anlatıldığı eserlerin ortak adıdır. Daha çok roman sahasında kendisini göstermiştir ve ilk defa 1970 yılında Bulgar asıllı Fransız edebiyat teorisyeni Tzvetan Todorov (1939-2017) tarafından yeni bir edebî türü karşılamak için öne sürülmüştür. Amerikan edebiyatında Henry James'in (1843-1916) *Yürek Burgusu* ile Türk edebiyatında Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın (1864-1944) *Ölüler Yaşıyorlar mı?* romanı bu türün dikkat çeken örneklerindedir. Hayalet romanı olarak şöhret bulan iki eser, fantastik unsurların kullanımı bakımından büyük ölçüde birbirine benzemektedir. Bu incelemede fantastik türü hakkında kısaca bilgi verildikten sonra söz konusu eserler fantastik unsurlar bakımından karşılaştırılarak olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, bakış açısı ve mekân gibi anlatı öğeleri bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ortaya konulan yorumları somutlaştırmak için de zaman zaman romanlardan alıntılara yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

fantastik
Henry James
Hüseyin Rahmi Gürpınar
Yürek Burgusu
Ölüler Yaşıyorlar mı?

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 24.07.2022
Kabul Tarihi: 23.09.2022
Doi:
10.20304/humanitas.1148099

A Comparison of Novels *The Turn of the Screw* and *Ölüler Yaşıyorlar mı?* in Terms of Elements of Fantasy

Abstract

Fantasy is the common name of works describing unusual worlds and surreal/unusual elements. It manifested itself mostly in the field of novels and was first proposed in 1970 by the Bulgarian-French literary theorist Tzvetan Todorov (1939-2017) to meet a new literary genre. *The Turn of the Screw* by Henry James (1843-1916) in American literature and *Ölüler Yaşıyorlar mı?* by Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944) in Turkish literature are among remarkable examples of this genre. The two works, which have gained fame as ghost novels, are largely similar in terms of the use of elements of fantasy. In this examination, following brief information about the genre of fantasy, the works in question were compared in terms of fantastic elements and tried to be evaluated in the context of narrative elements such as plot, characters, time, perspective and space. Quotations from novels were also included at times to concretize the comments revealed.

Keywords

Fantasy
Henry James
Hüseyin Rahmi Gürpınar
The Turn of the Screw
Ölüler Yaşıyorlar mı?

About Article

Received: 24.07.2022
Accepted: 23.09.2022
Doi:
10.20304/humanitas.1148099

¹ Arş. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu/Türkiye, mustafadere@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3326-2678

Giriş

Fantastik (*fantastique*), en basit tanımıyla “hayalî” demektir (Akalin, 2011, s. 160). Zaman içinde hem felsefî ekollerle hem de edebî çerçevede kelimenin anlam ve kapsamının genişlediği söylenebilir. Fantastik kelimesi bir edebiyat terimi olarak ilk kez Tzvetan Todorov tarafından 1970 yılında *Fantastik -Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım- (Introducción a la literatura fantástica)* adlı eserde kullanılmıştır. Bu terim Todorov’un, “yeni bir hikâye ve roman tarzını, yeni bir edebî türü öne sürmek için ortaya attığı bir kavramdır” (Huyugüzel, 2018, s. 167). Todorov’a göre fantastik edebiyat, “mümkün olanla olmayanın, yani gerçek ile muhayyel olanın bir araya geldiği hikâye ve romanlardan oluşan bir türdür” (Huyugüzel, 2018, s. 167). Nüket Esen’in de belirttiği gibi, “Fantastik, neyin gerçek, neyin gerçekdışı olduğuna okuyucunun karar vermesini engeller” (Esen, 2006, s. 10). Dolayısıyla fantastiğin öncelikle, gerçeküstü/olağandışı bir durum/olay karşısında meselenin iç yüzünü anlamaya çalışan okurda oluşan “kararsızlık” veya “tereddüt” duygusuna dayandığını söylemek mümkündür:

Fantastik temelde, tekinsiz bir olay karşısında okuyucuda uyanan kararsızlık duygusuna dayanır -başkişiyle özdeşleşen bir okuyucudur bu. Bu kararsızlık iki yoldan çözülebilir, ya olayın gerçekliğe ait olduğu kabul edilir, ya da hayal ürünü veya bir yanılsamadan kaynaklandığı sonucuna varılır (Todorov, 2017, s. 152).

Fethi Naci, yine Todorov’un görüşlerine dayanarak söz konusu “kararsızlık” ve “tereddüt” durumunu aşağıdaki şekilde açıklar:

Fantastiğin özü şurada: Tanıdığımız, bildiğimiz şu bizim dünyamızda, yani şeytanların, perilerin, vampirlerin bulunmadığı bir dünyada, öyle bir olay meydana gelir ki, bu olayı şu tanıdığımız bildik dünyanın yasalarıyla açıklayamazsınız. Böyle bir olayı duyan biri şu iki çözümden birini seçmek zorundadır: Ya imgelemin bir ürünüdür bu olay, duyuların bir yanılsaması söz konusudur ve dünyanın yasaları eskiden olduğu gibi gene sürüp gitmektedir; ya da olay gerçekten olmuştur, tamamlayıcı bir parçasıdır gerçekliğin, ama bu gerçeklik bizim tanımadığımız, bilmediğimiz kanunlarla yönetilmektedir (Fethi Naci, 2002, s. 85-86).

İlerleyen yıllarda edebiyat eleştirmenleri tarafından fantastik teriminin kapsam ve tanımının olağanüstülük veya olağandışılık içeren bütün anlatıları içine alacak şekilde genişletildiğini belirtmek gerekir. Nitekim Berna Moran, Türk romanında fantastiğin serüveninden bahsederken açık bir şekilde kavramı Todorov’unkinden daha geniş anlamda kullandığını vurgular: “bildik dünyamızın ötesinde alternatif bir dünyayı işin içine katan anlatıların tümüne verilen bir ad olarak” (Moran, 2005, s. 60). Nuran Özlük ise fantastikle

ilgili bazı tanımları sıraladıktan sonra kelimenin daha kapsamlı kullanılmasına olanak sağlayan bir sonuca ulaşır: “Fantastik, gerçekte var olmayan, hayal gücüyle meydana getirilen, sözle veya yazıyla görünürlük kazanan yani doğaüstü ve olağanüstü unsurları içine alan anlatı şeklinde karşımıza çıkmaktadır” (Özlük, 2011, s. 19).

Bu tanımdan hareket edilirse fantastik olgusunun bütün toplumların edebiyatında tarihsel olarak da çok önemli ve dikkat çeken bir yerinin olduğu söylenebilir. Gerek Doğu’da gerekse Batı’da, sözlü veya yazılı edebî anlatıların birçoğu olağanüstü/olağandışı unsurlarla doludur. Fakat fantastiğin tür olarak olgunluğa ulaştığı tarih daha ziyade XVIII. yüzyıldır ve bu tarz eserler, Batı edebiyatı noktasında düşünüldüğünde özellikle roman/hikâye sahasında ve Fransa’da gelişim göstermiştir (Steinmetz, 2006, s. 74-92). XX. yüzyıla gelindiğinde fantastik kelimesinin farklı bir ivme kazandığını ve “fantastik kurgu” denilen yeni bir terimin doğduğunu belirtmek yerinde olur. Fantastik kurgunun en önemli özelliği, “gerçek dünyaya fantastik öğeler katılması yerine, tamamen hayal gücüne dayanan bir dünyada geçen öyküler anlatılmasıdır” (Müstecaplıoğlu, 2004, s. 34). Başka bir deyişle, kurgusunda fantastik unsurlar barındıran eserler ile fantastik kurguya sahip olan eserler aynı kategoride değildir. Fantastik kurgunun olağanüstü ve kendisine has özellikleri olan başka bir dünyası vardır ve okur, bu dünyanın absürtlüğünü sorgulamadan esere yaklaşmakta; kendine özgü bir gerçekliği olduğunu baştan kabul etmektedir. Bununla birlikte fantastik kurgunun özellikle Postmodernizmin etkisinden sonra büyük bir popülerlik kazandığını söylemek yanlış olmaz. Henry James’in XIX. yüzyılın sonunda kaleme aldığı *Yürek Burgusu* -Fransız edebiyatına dâhil olmasa da- hiç şüphesiz ki yukarıda bahsedilen gelişimin bir devamıdır.

Türk edebiyatı açısından bakılırsa da geleneksel anlatı türleri ile fantastik arasında sıkı bir ilişkinin olduğu görülür (Moran, 2005, s. 61). Buna rağmen roman türünün ortaya çıkışından, yani Tanzimat Dönemi’nden itibaren dar anlamda olağandışılığa geniş anlamda ise fantastiğe karşı son derece olumsuz bir tutumla karşılaşılmaktadır. Bu durum, Doğu’yu hayal, Batı’yı ise akılla özdeşleştiren Tanzimat aydınının akıl ve mantıkla eşdeğer tuttuğu gerçekliğin peşinde olmasıyla ilgilidir: “Roman, yazınımıza Tanzimat döneminde yapılan çevirilerle girip, yazarlarımız ilk roman örneklerini vermeye başlayınca, ilk üzerinde durulan konu romanda gerçekliğin verilmesi gerektiği olmuştur” (Önertoy, 2003, s. 6).

Bu noktada Namık Kemal’in “Mukaddime-i Celâl”deki ifadelerini bir çeşit manifesto gibi kabul etmek yerinde olacaktır. Namık Kemal bu mukaddimede Divan edebiyatının şiir anlayışını hayal dünyası bakımından eleştirir. Klasik Türk şiirinin şahıs kadrosu olağanüstü

özelliklerle donatılmıştır ve bu kadroya gerçeklik penceresinden bakan her insan kendisini “gulyabaniler memleketi”nde zannedecektir (Enginün ve Kerman, 2011, s. 145).

Türk edebiyatındaki bu olumsuz bakış açısı göz önünde bulundurulduğunda niteliği, mahiyeti ve yaklaşımı ne olursa olsun Servet-i Fünûn, II. Meşrutiyet, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde eser veren Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın, olağandışılığı, olağanüstülüğü veya genel anlamda fantastik unsurları ele alışının ne derece büyük ve incelenmeye değer bir önem gösterdiği anlaşılacaktır. Zira Hüseyin Rahmi, yazarlığının ilk döneminden son dönemine kadar romanlarının ve hikâyelerinin çoğunda gerek olay örgüsünün işleyişini belirleyecek şekilde gerekse kurgusal-dekoratif unsur olarak olağanüstü kapsamında değerlendirilebilecek anlatıların kullanımına yer vermiştir. Bütünüyle fantastik roman yazma kaygısıyla kaleme alınan ve hem kurgu hem de içerik noktasında Henry James’in söz konusu kategorideki *Yürek Burgusu*’nu hatırlatan *Ölüler Yaşıyorlar mı?*’nin bu çizgideki yeri ise son derece dikkat çekicidir.

Yürek Burgusu (1898) ile *Ölüler Yaşıyorlar mı?*’nin (1932) karşılaştırılması, eserini *Yürek Burgusu*’ndan sonra kaleme aldığı için Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın yazarlığını besleyen muhtemel kaynakların tespiti açısından okura bir fikir verecektir. Ayrıca söz konusu eserler arasındaki benzerlik ve farklılıklar, fantastik türe dâhil edilen eserlerin bazı ortak yönlerini -yalnızca iki eser üzerinden de olsa- ortaya koyma bağlamında önem taşımaktadır. Değerlendirmenin tematik olarak yapılmasının ve dolayısıyla olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, anlatıcı-bakış açısı ve konu gibi kurgunun iskeletini oluşturan temel anlatı unsurlarının tek tek karşılaştırılmasının iki eser arasındaki benzerlik ve farklılıkların daha somut bir şekilde fark edilmesini sağlayacağı âşikârdır. Bu çerçevede yapılan değerlendirmeler, karşılaştırmalı edebiyat sahasındaki çalışmalara katkı sunacağı gibi özellikle Hüseyin Rahmi’nin eserlerine farklı açılardan bakılması için de belli ölçüde yönlendirici olacaktır.

Henry James’in *Yürek Burgusu* ile Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Ölüler Yaşıyorlar mı?* Romanlarının Fantastik Unsurlar Bakımından Karşılaştırılması

1898 yılında yayımlanan ve bir hayalet hikâyesi olarak nitelendirilen *Yürek Burgusu* (*The Turn of the Screw*) Henry James’in en meşhur, üzerinde en çok tartışılan ve karmaşık eserlerinden biridir (Cuddon, 2013, s. 303). Hem döneminde hem de döneminden sonra okurlar ve araştırmacılar tarafından romanın adından sık sık söz edilmiş, hatta eser pek çok

kez beyaz perdeye de uyarlanarak farklı bakış açılarıyla yeniden yorumlanmıştır.¹ Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1932 yılında *Milliyet* gazetesinde tefrika ettiği *Ölüler Yaşıyorlar mı?* ise fantastik unsurların yoğun kullanımı ve hatta kurgunun büyük ölçüde fantastiğe dayanması bakımından dikkat çekmektedir.

Yürek Burgusu'nun Olay Örgüsü

Romanın asli şahsı, aynı zamanda anlatıcısı da olan kurgu kişisi; genç, güzel, fakat deneyimsiz bir mürebbiyedir. İsmi söz konusu edilmeyen mürebbiye, gazetede gördüğü bir iş ilanı üzerine Londra'ya; Harley Sokağı'na gider. Burada karşısına çok zengin ve yakışıklı bir adam çıkar. Adam, anne ve babasının Hindistan'da ölmesi sebebiyle kimsesiz kalan Flora ve Miles adlı yeğenlerinin bakımıyla ilgilenmek zorunda kalmıştır. Çocuklar, adamın Essex'teki büyük evinde yaşamaktadır. Dolayısıyla mürebbiye de onların yanına taşınacak ve gittikten sonra adamın isteğine göre, olumlu ya da olumsuz hiçbir şeyden bahsetmeyerek evdeki sorumluluğu bütünüyle üzerine alacaktır. Mürebbiye, teklifi kabul ederek Essex'e gider ve terbiyeleri dolayısıyla hem Flora'dan hem de Miles'tan çok memnun kalır. İlk zamanlar buradaki hayat büyük bir huzur içinde geçerken birtakım normal dışı olayların yaşanması her şeyi karmakarışık bir duruma getirir.

Mürebbiye bir süre önce ölen, evin eski uşağı Peter Quint'in ve çocukların eski mürebbiyesi Bayan Jessel'in hayaletlerini görmeye başlar. Evin emektar hizmetçisi Bayan Grose, onların gayrimeşru bir ilişki içinde olduklarından ve çocukları da mahiyetini belirtmediği birtakım kötülöklere alıştırdıklarından bahseder. Hayaletleri mürebbiyeden başka gören yoktur. Fakat o, çocukların gördükleri hâlde belli etmediklerini ve onlarla iş birliği içinde olduklarını iddia eder. Bu sebeple Flora ve Miles'ı baskıcı bir şekilde koruma altına alır. Genç kadın, bir müddet sonra ateşli bir hastalığa yakalanan Flora'yı Bayan Grose'la birlikte amcasının yanına yollar. Miles'la yalnız kaldığı akşam onu, kendisinin pencereden baktığını söylediği Peter Quint'le yüzleştirmeye çalışır ve kusurlarını itiraf ettirerek bir çeşit arınmaya zorlar. Bunun sonucunda Peter Quint oradan uzaklaşır. Fakat Miles, mürebbiyenin kollarında can verir.

Eserin bütününde metin halkaları korku ve merak unsurlarıyla birbirine bağlanır. Okur, her bir bölümün sonunda hayaletlere dair yeni bir olayın yaşanacağını tahmin eder ve kaygılanır. Buna bağlı olarak kurguda, hayaletlerle ilgili gelişmeler aksiyonu gittikçe artan bir

¹ *The Innocents* (1961) [Masumlar], *The Turn of the Screw* (1974) [Vidanın Dönüşü], *Ghost Story -The Turn of the Screw-* (2009) [Hayalet Hikâyesi -Vidanın Dönüşü-], *The Turning* (2020) [Dönüm], *The Haunting -of Bly Manor-* (2020) [Bly Malikânesinin Hayaleti] vb.

gerilim atmosferi çerçevesinde ortaya konulur. Peter Quint ve Bayan Jessel'in hayaletleri ilk başlarda yalnızca kendilerini uzaktan göstermekle yetinirken daha sonraları Flora ile Miles'ı karanlık ve tehlikeli noktalara çekmeye çalışırlar. Nitekim gerilimin doruğa ulaştığı yerde olaylar bir faciayla sonuçlanır ve Miles hayatını kaybeder.

Yürek Burgusu'nun Şahıs Kadrosu

Roman kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip değildir. Asli şahıs ve anlatıcı olması sebebiyle olayların merkezinde mürebbiye vardır. Hayaletleri ondan başka kimsenin görmemesi de mürebbiyeyi olay örgüsünün işleyişinde kilit nokta hâline getirmektedir. Flora, Miles, Bayan Grose, çocukların amcası ve Peter Quint ile Bayan Jessel -her ne kadar hâlihazırda irreal varlıklar olsalar da- tali şahıs kategorisinde değerlendirilebilirler. Evdeki hizmetkârlar ise kurguda dekoratif mahiyette yer aldıkları için figüratif veya fon şahıs kategorisindedirler.

Yürek Burgusu'nda Zaman

Eserde olaylar kronolojik bir sırayla verilse de tam olarak hangi yılın anlatıldığı belirtilmez. Bununla birlikte mekân, eşya ve kıyafet gibi unsurlardan itibari zamanın anlatma zamanından ve romanın yayımlanma tarihinden çok uzak olmadığı anlaşılır. Eserin başında Noel gecesinde eski bir evde birbirlerine korkulu hikâyeler anlatan bir topluluktan bahsedilmektedir. Burada bulunanlardan biri, Douglas adındaki arkadaşının korkunç bir hikâyesinin olduğunu söyler. Bu hikâye, Douglas'ın kırk yıl önce tanıdığı kız kardeşinin mürebbiyesine aittir. Mürebbiye, ölümünden; Douglas'ın hikâyeyi nakletmesinden yirmi yıl önce başından geçenlerin yazılı olduğu defteri Douglas'a göndermiştir. Toplulukta ismi söz konusu edilmeyen şahıs ise çok sonra Douglas'taki defterin bir kopyasını hazırlamıştır. Romanda ortaya konulan kurgu, bu defterin okunması üzerinden ilerlemektedir. Zamanla ilgili vurgulanan ifadelerin, itibari zaman hakkında bir fikir vermesi mümkündür. Buna ek olarak romanda birkaç aylık bir zaman dilimi anlatılır ve zaman atlayışları genellikle "hafta" kavramı üzerinden, özetleme tekniğiyle yapılır.

Yürek Burgusu'nda Mekân

Eserde esas mekân, Flora ve Miles'in yaşadığı Essex, Bly'daki büyük evdir. Eski bir yapı olan ve Orta Çağ şatolarını andıran bu ev hem büyüklüğü hem de tarihî görünümüyle kurguda bir korku atmosferi yaratmak için son derece elverişlidir. Yazar, yerleşim yerinden uzakta olan evi okura âdeta bir tecrithane gibi yansıtmaktadır ki bu tercih, anlaşılacağı üzere söz konusu atmosferi güçlendiren bir işleve sahiptir. Köy, kilise, gölet, bahçe gibi Bly'daki

başka mekânlar da eserde konu edilmekle birlikte bunlar da eve ait veya evin çevresinde/yakınında bulunan mekânlardır.

***Yürek Burgusu*'nda Anlatıcı**

Yukarıda da ifade edildiği gibi kurgu, mürebbiyeye ait bir defterin okunması üzerine inşa edildiği için eser, çerçeve hikâyeye tekniğine sahiptir. Fakat defteri okuyanlardan yalnızca romanın başında kısa bir bahisle söz edilmekte ve bu şahıslar asıl hikâyenin bulunduğu kısımda tamamen geri çekilmektedir. Buna bağlı olarak romanın anlatıcısının mürebbiye olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla da anlatımda bütünüyle mürebbiyenin bakış açısı esas alınmıştır. Gerçeküstü bir içeriğe sahip olduğu için romanın en ilginç ve tartışmalı yönünü bu bakış açısının meydana getirdiğini söylemek mümkündür. Ünal Aytür'ün de vurguladığı gibi:

Hem *Yürek Burgusu* hem de *The Sacred Fount*'ta olaylar, öyküde gözlemci durumunda bulunan ama onların gösterdikleri gelişmelerde oldukça önemli payı bulunan bir kişi tarafından anlatılır. Sorun, bu kişinin olayları doğru olarak, değiştirip çarpıtmadan aktarıp aktarmadığını kestirebilmenin son derece güç oluşundan kaynaklanmaktadır (Aytür, 2009, s. 177).

Buna bağlı olarak mürebbiyenin, Peter Quint ve Bayan Jessel'in hayaletlerini gerçekten görüp görmediği, hayaletlerin -meseleye psikanalitik bir bakış açısıyla yaklaşıldığında- genç kadının ruhsal durumunun bir yansımasından ibaret olup olmadığı veya mürebbiyenin zihinsel sağlığında bir problemin bulunup bulunmadığı tartışma konusudur. Henry James, şüphesiz ki bu noktayı yoruma açık bırakmıştır. Fakat roman yalnızca, eserin muhatabı olan okurun mürebbiyenin hayaletlerle ilgili anlattıklarını gerçek olarak kabul etmesi durumunda fantastik bir nitelik kazanacaktır:

Bütün bunları anlatan genç öğretmenin kendisidir; Quint ile Miss Jessel'in hayaletlerini öyküde ondan başka kimse görmediği için, bu hayaletleri gerçekten görmüş müdür, yoksa gördüğünü mü sanmaktadır, kesin olarak bilinemez. Bundan ötürü *Yürek Burgusu*, eleştirmenlerin bilmece gibi tekrar tekrar çözmeye, tüm ustalıklarını kullanarak hakkında inandırıcı bir açıklama yapmaya çalıştıkları bir romandır (Aytür, 2009, s. 178).

Esere, -diğer karakterler göremese de- mürebbiyenin ifadelerinden hareketle hayaletlerin var olduğu kabulünden yaklaşırsa kurgunun, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Ölüler Yaşıyorlar mı?* adlı romanıyla fantastik unsurlar açısından bazı noktalarda benzerlik taşıdığı görülecektir.

Ölüler Yaşıyorlar mı?’nın Olay Örgüsü

Genç yaşta dul kalan Mahinur Hanımefendi; çocukları yirmi bir yaşındaki Orhan, on sekiz yaşındaki Turhan, on altı yaşındaki Leman ve erkek kardeşi Talat Bey ile birlikte yaşar. Çocukların bakımından, ilk tahsillerini veren ve daha sonra köşke yerleşen Madam Louise Sermin sorumludur. Çocuklar bütün vakitlerini mürebbiyeleriyle birlikte ruh çağırma ayinleri yaparak ve başta Camille Flammarion’a ait olmak üzere metafizik içerikli kitaplar okuyarak geçirirler. Bir gün onların bahçe duvarına bitişik kira köşküne Abdülatif Bey ve ailesi taşınır. Kısa süre sonra Abdülatif Bey’in kızı Şehamet ile Orhan arasında bir yakınlaşma meydana gelir ve iki genç birbirine âşık olur. Fakat Şehamet’in başı, ona musallat olan Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir’in hayaletiyle derttedir. Şehamet ile Orhan her şeyi göze alarak ve ailelerinin itirazlarına rağmen evlenirler. Fakat bir müddet sonra Şehamet hayaletler tarafından öldürülür. Onun yasını tutan Orhan ise kısa bir cinnet evresinin ardından hayatını kaybeder.

Ölüler Yaşıyorlar mı?’da, Yürek Burgusu’nda olduğu gibi metin halkalarını birbirine bağlayan esas unsur merak ve korkudur. Bu merak ve korkunun odağında ise Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir’in hayaletlerinin kalkıştıkları veya kalkışacakları işler vardır. Aynı şekilde kurguda hayaletlerden kaynaklanan ve aksiyonu gittikçe artan bir gerilim dikkati çekmektedir. Bu gerilimin doruğa ulaştığı noktada *Yürek Burgusu’ndaki* Miles’ta olduğu gibi, Şehamet ve Orhan birbirinin peşi sıra ölürler. Dolayısıyla iki romanda da olay örgüsünün işleyişini hayaletlerin hareketleri belirler ve karakterleri ölümle sonuçlanan bir faciaya götürür.

Ölüler Yaşıyorlar mı?’nın Şahıs Kadrosu

İki roman arasındaki esas benzerlik şahıs kadrosundan kaynaklanmaktadır. *Ölüler Yaşıyorlar mı?’da Yürek Burgusu’ndaki* kadar olmasa da mürebbiye önemli bir işleve sahiptir. Nasıl ki *Yürek Burgusu’nda* normal dışı olayların merkezinde mürebbiye varsa *Ölüler Yaşıyorlar mı?’da* farklı nitelikte de olsa normal dışı olayların ortaya çıkışındaki esas etmen Madam Louis Sermin’dir. Zira Orhan, Turhan ve Leman’ı ruh çağırma ayinlerine alıştıran, onlara metafizik veya psişik kitaplar okutan/tavsiye eden odur. Hatta ateşli bir pozitivist olan Talat Bey, halüsinasyon olarak yorumladığı olayların görülmesine yol açan kişinin Madam Louis Sermin olduğu kanaatini taşır. Bir tartışma esnasında bu konudaki fikirlerini söylerken yaşananlardan bütünüyle Madam Louis Sermin’i suçlamaktadır: “Madam, bütün bu deliliklere siz ne diyorsunuz? Verdiğiniz spirite terbiyenin müellim neticesini görüyorsunuz...” (Gürpınar, 2012, s. 109).

Yürek Burgusu'ndaki mürebbiye, yaşları küçük olduğu için Flora ve Miles'in eğitimlerinden beslenmelerine kadar her şeyinden sorumludur. Madam Louis Sermin ise Orhan, Turhan ve Leman'ın büyümesiyle mürebbiyeden çok ailenin bir ferdi ve çocukların güvendiği bir kimse hâline gelmiştir. Fakat yukarıda da vurgulandığı gibi çocuklar üzerinde önemli ve büyük bir etkiye sahiptir. Bu etkinin temelinde mürebbiyenin ve çocukların parapsişik olaylar hakkında aynı düşünceleri taşımaları vardır. *Yürek Burgusu*'ndaki mürebbiye, Peter Quint ve Bayan Jessel'in hayaletlerini sadece kendisi gördüğü hâlde, Flora ve Miles'in da gördüğüne inanıp onları korumaya çalışmakta ve hiçbir şey görmediklerini ifade eden çocuklarla parapsişik meseleler noktasında ters düşmektedir.

Çok fazla ortak noktaları olmasa da *Yürek Burgusu*'nda Flora ve Miles'in amcası, *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'da ise Orhan, Turhan ve Leman'ın dayısı Talat Bey birbirlerini andıran karakterlerdir. *Yürek Burgusu*'ndaki amca, Flora ve Miles'in tek hamisi durumundadır. Fakat onları maddi açıdan desteklemekle birlikte çocukların yaşadıkları olumsuzluklardan haberdar olmak istemeyecek ve bütün sorumluluklarını bir kez gördüğü bir mürebbiyeye yükleyecek kadar ilgisizdir. Buna karşın Talat Bey, babaları Velittin Paşa'yı küçük yaşta kaybeden Orhan, Turhan ve Leman'ın bütün sorunlarıyla yakından ilgilenir. Hatta spiritüalizme olan aşırı düşkünlüklerini birtakım pozitivist deliller ortaya koyarak azaltmaya çalışır. Sonuç itibarıyla iki hami de yaşanacak felaketlerin önüne geçemez. Buna ek olarak *Yürek Burgusu*'ndaki mürebbiye, Flora ve Miles'in amcasına ilgi duyar. *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'da ise böyle bir durum söz konusu değildir. Hatta Talat Bey, spiritüalist fikirleri sebebiyle Madam Louis Sermin'in muhalifidir.

Yürek Burgusu'ndaki Peter Quint ve Bayan Jessel'in hayaletlerinde olduğu gibi *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'daki Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir'in hayaletlerini de -hâlihazırda irreal varlıklar olmakla birlikte- romanın şahıs kadrosu içinde değerlendirmek gerekmektedir. Zira her iki hayalet de Peter Quint ve Bayan Jessel gibi ölmeden önce romanın kurgusunda asli kimlikleriyle vücut bulmuş kimselerdir. Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir, Şehamet'e delicesine âşık olan, birbirlerine rakip iki gençtir. Sakıp Cemal bir zorbadır ve Şehamet'e saplantılı bir şekilde düşkünlük gösterir. Ondak korkan Şehamet, ismi söz konusu edilmeyen bir sinema artistine tıpatıp benzeyen Ulvi Nadir'e âşık olur. Bu aşk üçgeni Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir'i karşı karşıya getirir. Sakıp Cemal'in bütün tehditlerine rağmen Şehamet ve Ulvi Nadir evlenirler. Evlendikleri gece Sakıp Cemal, gelin ve damadın odasını basar. Bu olay sonucunda Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir aynı anda birbirlerini vurarak öldürürler.

Söz konusu faciadan sonra Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir'in hayaletleri ortaya çıkarak Abdülatif Bey'in ailesine hayatı zindan eder. Ailenin kira köşküne taşınmasının sebebi de onlardan kurtulmak istemesidir. Fakat Şehamet'in Orhan'la yakınlaşması ve sonrasında evlenmesi hayaletlerin tehditlerini ve taarruzlarını artırmalarına yol açar. Burada hayaletlerin niteliği ve görünümü açısından iki roman arasında birtakım farklılıkların olduğunu belirtmek gerekir. *Yürek Burgusu*'nda Peter Quint ve Bayan Jessel yaşarken nasıl görünüyorsa öldükten sonra da aynı şekilde görünürler. Hatta Bayan Grose, hayaletleri görememesine rağmen onların kim olduklarını mürebbiyenin anlattıklarından yola çıkarak dış görünüşleri ile kıyafetlerinden tanır:

Ölüler Yaşıyorlar mı?'da ise Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir'in hayaletleri şekil değiştirmiş olarak okurun karşısına çıkarlar. Bu noktada anlatıcı onlardan bir ışık huzmesi şeklinde söz eder: "Gece herkes uykuya vardıktan sonra evvela iki fosforlu kelebek peyda oluyor... Bunlar kâh bir insan kadar büyüyor kâh bir kuş kadar küçülüyor. Birbiriyle çarpışa çarpışa merdivenlerden inip çıkıyorlar" (Gürpınar, 2012, s. 316).

İki romanda hayaletlerin işlev/hakimiyet alanları veya davranış şekilleri de farklıdır. *Yürek Burgusu*'nda Peter Quint ve Bayan Jessel'in hayaletleri, çocukları genellikle mahiyeti belirtilmeyen kötülöklere alıştırmaya ve tehlikeli noktalara çekmeye çalışırlar. Mürebbiyeyle hiç konuşmazlar ve ona yalnızca suretlerini göstermekle yetinirler. *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'da Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir'in hayaletleri ise doğrudan doğruya fizikî saldırılarda bulunurlar. Orhan, Turhan ve Leman'ın dadısı Çeşmifettan'ın on yedi yaşındaki oğlu Dilaver'e tokat atarlar, Şeyh Abdüsselam adlı şarlatanın evinin altını üstüne getirirler, başta kızları Şehamet olmak üzere her fırsatta Abdülatif Bey'in ailesinin huzurunu kaçıırırlar ve en sonunda yine fizikî bir müdahaleyle Şehamet'in ölümüne sebep olurlar. Bununla birlikte Madam Louis Sermin önderliğinde yapılan ruh çağırma ayinlerine gelip sorulan sorulara kısa ve öfkeli şekilde de olsa cevap verirler.

Bahsi geçen hayaletlerle ilgili sözü edilen benzerlik ve farklılıklarla birlikte hayaletlerin her iki romanda da -yukarıda da vurgulandığı gibi- olay örgüsünde çok önemli bir işlevinin bulunduğunu ve romanlardaki fantastik unsurun hareket noktasını hayaletlerin oluşturduğunu belirtmek gerekir. Bu durum, *Yürek Burgusu* ile *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'yı kurgusal anlamda birbirine daha çok yaklaştırmaktadır.

Ölümler Yaşıyorlar mı?’da Zaman

Ölümler Yaşıyorlar mı?’da Yürek Burgusu’nda olduğu gibi tam olarak hangi yılın anlatıldığı söz konusu edilmez. Fakat romanda zamanla ilgili yapılan vurgular vaka zamanı ile ilgili okura net bir fikir verir. Mahinur Hanımefendi, Çeşmifettan ve Dilaver ile birlikte Şeyh Abdüsselam’ın evini ararken yaşlı bir kadına adres sorar. Bunun üzerine kadın, evi tarif ettikten sonra Abdüsselam Efendi’nin “pek gizli” şekilde nefes ettiğini söyler. Falcılık, büyücülük ve üfürükçülük gibi hurafelerin yasaklanması 1925 yılına rastlar. Dolayısıyla bu tarihten sonrasını düşünmek gerekir. Daha sonra eski ve yeni harflerden söz edilir ki bu bahis, Harf İnkılabının yapıldığı 1928 yılından sonraya işaret eder. Son olarak Mahinur Hanımefendi, Çeşmifettan ve Dilaver geldiğinde Şeyh Abdüsselam sarıklı ve şalvarlıdır. Kayınvalidesi, damadının imametini de olduğu için eski kıyafetini muhafaza edebildiğini belirtir. 1934 yılına kadar din adamlarının dinî kıyafetle sivil olarak dolaşmalarının serbest olduğu göz önünde bulundurulursa vaka zamanı 1928 ile 1934 arasına denk gelir. Romanın tefrika tarihinin 1932 yılı olduğu düşünüldüğünde bu ara daha da kısalmış ve anlatma zamanı olan 1932 ile vaka zamanı arasında bir farklılığın bulunmadığı dikkati çeker.

Ölümler Yaşıyorlar mı?’da Mekân

Yürek Burgusu ve Ölümler Yaşıyorlar mı? romanları arasında esas mekân bakımından da çok çarpıcı bir benzerliğin olduğunu söylemek mümkündür. Yürek Burgusu’nda Essex, Bly’daki Orta Çağ şatolarına benzeyen büyük evin yerini Ölümler Yaşıyorlar mı?’da işlevsel olarak Velittin Paşa köşkü alır. Bu köşk, tıpkı Bly’daki ev gibi büyüklüğü, tarihî görünümü ve ıssız bir yerde bulunmasıyla romanda korku dolu ve tekinsiz bir atmosfer yaratmak için son derece elverişlidir. Ayrıca iki romanda da mekân ile ilgili yapılan tasvirler birbirine benzer. Yürek Burgusu’ndaki mürebbiye evden kısaca şöyle bahsetmektedir: “Hayır; kocaman, çok eski, ama kullanışlı bir evdi; kimi yerleri yenilenmiş, kimi yerleri hâlâ kullanılan kendinden daha eski başka bir binanın kimi özelliklerini taşıyan bir yapıydı; bizler de yolunu yitirip başboş dolaşan koskoca bir gemideki bir avuç yolcu gibiydik” (James, 2021, s. 18).

Ölümler Yaşıyorlar mı?’nın başında ise anlatıcı tarafından Velittin Paşa köşkünün kalabalıktan oldukça uzak bir yerde inşa edildiği, büyüklüğü ve Karacaahmet’i gören geniş bir mezarlık manzarasına sahip olduğu vurgulanır:

Valdebağı eteğinde küçük bir ormancığın yeşil gölgesine gömülmüş büyük bir köşk... Karacaahmet’in geniş bir sahayı karartan matemi servileriyle karşı karşıya... Koskocaman çatı lakin altında yaşayanlar bu sarayımsı meskenin içinde kaybolan sekiz on kişiden ibaret bir aile halkı (Gürpınar, 2012, s. 5).

Yürek Burgusu'ndaki karakterlerde olduğu gibi Velittin Paşa köşkünün sakinleri de evlerinin çevresinden uzaklaşmazlar. Bunda Mahinur Hanımefendi'nin; Orhan, Leman ve Turhan'ı dışarıdaki kötülüklerden korumak ve onları gözünün önünde tutmak istemesinin de önemli bir etkisi vardır. Mahinur Hanımefendi bu sebeple çocukların ev dışında gerçekleştirecekleri faaliyetlere de kesinlikle izin vermemektedir.

Ev bahsinde dikkat çeken bir başka husus kütüphanedir. Mürebbiyenin ifadesine göre Bly'daki evde bir oda dolusu kitap vardır: "Bly'da bir oda dolusu kitap vardı. Kimi geçen yüzyıldan kalma, açıkça kötülünen, ama hiçbirisi düpedüz ahlak dışı sayılacak ölçüde kötü olmayan bu romanlar nasılsa bu uzak, dışarıya kapalı eve ulaşmıştı" (James, 2021, s. 75). Aynı şekilde Velittin Paşa köşkünde de bir kütüphane bulunur. Fakat buradaki kitaplar Madam Louis Sermin'in tavsiyesiyle alınmıştır: "Mürebbiyenin tensibi üzerine doldurulmuş zengin bir kütüphaneleri vardır" (Gürpınar, 2012, s. 6).

Ölüler Yaşıyorlar mı?'da Anlatıcı

Ölüler Yaşıyorlar mı?, *Yürek Burgusu*'ndan farklı olarak üçüncü şahsın bakış açısıyla yazılmıştır. Fakat Hüseyin Rahmi Gürpınar yer yer anlatıcı yazar olarak kurguya dahil olmakta ve genellikle normal dışı/fantastik olayların gerçekliklerini tartışarak birtakım açıklamalar yapmaktadır. Bu bağlamda Hüseyin Rahmi'nin, Henry James'ten farklı olarak birçok eser adı zikrettiğini ve bunlardan kurgusal anlamda da yararlandığını belirtmek gerekir. Yazar, 11 Haziran 1932'de; yani tefrikanın başlamasından bir gün önce, 2274 numaralı *Milliyet* gazetesinde romanın ilanı niteliğindeki "Ölenler Yaşıyorlar mı?" başlıklı yazısında bu eserlerin listesine de yer vermektedir. Söz konusu listede Camille Flammarion'un *La fin du monde*, *Dieu dans la nature*, *Les terres du ciel*, *La pluralité des mondes habités*, *La mort et son mystère (trois volume: 1-Avant la mort 2-Autour de la mort 3-Après la mort)*, *Les maisons hantées*, *Les forces naturelles inconnues*, *L'Inconnu et les problèmes psychiques* adlı kitapları; Maurice Maeterlinck'in *La mort* ve *La vie de l'espace*'ı; Charles Richet'nin *Notre sixième sens*'ı, Assan Farid Dina'nın *La mort et ses hypothèses*'i; Jules Sageret'nin *Le hasard et la destinée*'si; Pierre-Emile Cornillier'in *La prediction de l'avenir*'i; Perjoz'ün *Vers l'Inconnu et l'Invisible*'i; Paul-C. Jagot'nun *Science occulte et magic pratique*'i ve Augustin Jakubisiak'ın *Essai sur les limites de l'espace et du temps*'i bulunur (Gürpınar, 1932a, s. 5).

Yürek Burgusu ve Ölüler Yaşıyorlar mı?'da Fantastiğin Ele Alınışı

Son olarak Henry James ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ı, *Yürek Burgusu* ve *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'da fantastiği ele alışları bakımından karşılaştırmak yerinde olur. *Yürek*

Burgusu'nda fantastik, mürebbiye hayaletleri gerçekten görmüş olsun veya olmasın ciddi ve son derece olumsuz bir meseledir. Burada okur, hayaletlerin gerçekliklerinden çok olayların yarattığı gerilime odaklanır veya her adımda mürebbiyenin ruhsal durumuna ilişkin bazı çıkarımlar yapmaya çalışır. Nitekim bu durumun yazarın diğer hayalet hikâyeleri için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Fransız şair ve edebiyat eleştirmeni Jean-Luc Steinmetz, hayaletlerle ilgili anlatılara sık sık yer veren Henry James'in fantastikle ilişkisini *Yürek Burgusu*'nu ayrı bir yerde konumlandırmak suretiyle ve sınıf olgusuna dayanan bir yorumla şöyle değerlendirir:

H. James (1843-1916) roman türünden eserlerinin arasına bazı hayalet öyküleri de serpiştirmiştir. Küçük değişikliklerden yararlanarak olağanüstünün bu tek unsuruyla yetinmiştir. Onun hayaleti çok 'doğal olarak' betimlemeye çalıştığı topluma benzer. Bazı ayrıcalıklı kişiler dışında kimse tarafından görülmeden bu zengin burjuvazinin üyeleri arasına sokulur, bu da onları tanıdık ortamlarında yansıtmaya hazır varlıklar olarak görmesini sağlar (Steinmetz, 2006, s. 126-127).

Yürek Burgusu'ndaki mürebbiyeyi de burada bahsedilen sınıf olgusu çerçevesinde değerlendirmek yanlış olmaz. Zira mürebbiye, incelemenin bütününde de vurgulandığı gibi, hayaletleri gören "ayrıcalıklı kişiler"den biridir ve hatta söz konusu roman için tektir. Hayaletler, zengin burjuvaziye temsil eden Flora ve Miles'in amcasının Bly'daki köşküne, o geldikten sonra ya da onun aracılığıyla girer. Söz konusu durum ise Henry James'in fantastik aracılığıyla kurduğu ciddi bağları gözler önüne serer. Onun romanında olağandışılık dahi toplumsal bir yoruma işaret etmektedir.

Buna karşın Hüseyin Rahmi Gürpınar, Türk edebiyatında daha çok mizahî bir üslupla şöhret bulmuştur ve ilk defa *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'da fantastik kavramını müstakil bir konu olarak ele alarak romanı, "felsefi fantastik roman" alt başlığıyla tefrika ettirmeye başlamıştır (Gürpınar, 1932b, s. 4). Nitekim "Ölenler Yaşıyorlar mı?" başlıklı yazısının sonunda da bu duruma dikkat çekmekte ve yeni eseri için okurlarına bir açıklama yapma ihtiyacı duymaktadır:

Felsefe sözünden ürküntü duyanlar için de eğlenceli, meraklı satırlar vardır. Acı ilaçla tatlı şurubu birbirine karıştırdım. Bu şifalı şerbeti yüz buruşturmadan nuş edebilirler. Bu çok meraklı bahsi önünüze sereceğim. Aklınız ne tarafa yatarsa ona inanırsınız. Ben de her kafanın varışına göre bir iş görmüş olurum (Gürpınar, 1932a, s. 5).

Hüseyin Rahmi Gürpınar, aklın ve bilimin rehberliğini kabul ettiği için eserlerinde dogmalara savaş açmış ve karşılaşılabilecek bütün normal dışı olayları eserlerinde batıl

inançlar ile hurafelerin tenkidi, din istismarı kapsamında ele alarak mantıksal açıklamalar sunmaya çalışmıştır (Dere, 2022, s. 213). Fakat onun bazı romanlarını bu genellemenin dışında tutmak daha doğrudur:

Cadı, Mezarından Kalkan Şehit, Dirilen İskelet ve Ölüler Yaşıyorlar mı? romanlarını konunun işlenişi bakımından ayrıca değerlendirmek gerekir. Hüseyin Rahmi, eser verdiği yıllarda moda hâline gelen ruh çağırma toplantılarına ve popülerleşen parapsikolojik deneylere kayıtsız kalmamış, sözü edilen romanlarda batıl inançların ve hurafelerin yersizliğini vurgulamakla birlikte alışılmadık ve iç yüzünün açıklanmadığı olaylara da yer vermiştir. *Cadı*'da ruh çağırma ayini yapılması, *Mezarından Kalkan Şehit*'te Sarıkamış'ta Şehit olan Şevket'in hayaletinin görünmesi, *Dirilen İskelet*'te iskeletin konağın ahretliği Nâsıra ile telepati yoluyla konuşup romanın sonunda bir cinayet işlemesi, *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'da ruh çağırma toplantılarının yanında iki hayaletin birçok insanın hayatını alt üst etmesi buna örnek gösterilebilir (Dere, 2022, s. 228).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, doğrudan doğruya fantastik bir amaçla yazıldığı için *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'yı ayrı bir yerde konumlandırmak gerekmektedir. Yazar burada olağanüstülük kurgunun bütününe hâkim kılmıştır. Bununla birlikte Hüseyin Rahmi'nin bu romanda dahi gerçeküstü/normal dışı gibi görünen olaylara -eserin fantastik bir içeriğe sahip olduğu önceden belirtilmesine rağmen- belli ölçüde mesafeli yaklaştığını söylemek mümkündür.

Romanın önemli karakterlerinden olan ve görüşleri bakımından yazarın yansıtıcılığını üstlenen Talat Bey, pozitivist yaklaşımıyla bu konuda bir denge sağlamaktadır: “Onun için, sadece ruh-peri değil adil bir yaratıcının olup olmadığı, ölüm ve ölüm sonrası da tartışmalı mevzulardır. Bu bağlamda dayı, Hüseyin Rahmi'yi temsil eder niteliktedir” (Aslan Ayar, 2018, s. 193). Talat Bey, yaşananların vehim veya halüsinasyon olduğu konusunda ısrarcıdır. Yazar, onu haklı çıkaracak birtakım ipuçlarını da kurguya yerleştirmeyi ihmal etmez. Örneğin ölmüş babasının kılığına girerek hayalet şeklinde köşke gelen Şeyh Abdüsselam'ın bir şarlatan olduğu anlaşılır. Orhan, karısı Şehamet'in öldükten sonra göğe çekildiğini söylemesine rağmen genç kadının cesedi köşkün mahzeninde bulunur. Manevi âlemlerde dolaştığını sayıklayan ve yarı meczup bir kalender görüntüsü çizen Turhan'ın, kokain bağımlısı olduğu ortaya çıkar. Leman, yakın bir zamanda öleceğini, bunun kendisine malum olduğunu ifade eder. Fakat birkaç kez intihara kalkışarak âdeta iddiasını zorla haklı çıkarmaya ve zihin sağlığından şüphe ettirecek davranışlar sergilemeye başlar. Hatta Talat Bey hâlihazırda anlam veremediği birtakım olağanüstülükleri de -ruh çağırma ayininde S.L.M. adlı bir ruhun Velittin Paşa ailesinin başına yakında başka bir aile tarafından bir felaket

getirileceğini haber vermesi gibi- bir gün bilimin mantık kuralları çerçevesinde açıklayacağını savunur:

Bu vazife bana değil, müstakbel fenne aittir. Bu anda bu bahis üzerinde dilsiz olan ilim ne vakit söylesen ona inanırım. Aklın öbür tarafındaki metafizik hülyalara kapılıp da büyücü hoca zihniyetiyle böyle mühim meselelere karar vermek doğru değildir (Gürpınar, 2012, s. 345).

Anlatıcı yazarın aralarda yaptığı açıklamalar da Talat Bey'in söyledikleriyle birebir örtüşür:

Bu akli fikri zıvanadan çıkaracak garabetteki mütalaalarının zayıf bünye ve dimağlardaki karmakarışık tesirâtıyla çok acayip rüyalar görüyorlar. Ara sıra uğradıkları bîrsâmî halleri hakikatle karıştırıyorlar. Hâsılı bu maddi dünyadan ziyade kendi manevi âlemlerinde yaşıyorlardı (Gürpınar, 2012, s. 112-113).

Buradan yola çıkarak Hüseyin Rahmi Gürpınar âdeta her adımda okura mantığını bir kenara atmamasını, ortaya konulanların da kurgudan ibaret olduğunu telkin eder gibidir. Söz konusu noktada Todorov'un "fantastik" ile "tekinsiz" arasında bir ayrıma gittiğini belirtmek gerekir: "Gerçekliğin yasaları olduğu gibi duruyor ve anlatılan olayları açıklamaya yarıyorsa yapıt başka türe girer: tekensiz türe. Ya da tersine okuyucu, olayı açıklamak için yeni doğa yasalarını kabul etmek durumundaysa olağanüstü türe girmiş oluruz" (Todorov, 2017, s. 47). Buna bağlı olarak "fantastik" ve "tekensiz" arasında ince bir çizgi olduğunu söylemek mümkündür: "Fantastik böylece tehlikelerle dolu bir yaşam sürdürür ve her an elden avuçtan kaçabilir" (Todorov, 2017, s. 47). *Ölümler Yaşıyorlar mı?*'da ise Talat Bey'in fikirleri ve yazarın anlatıcı olarak satır aralarında yaptığı yorumlar her ne kadar eseri "tekensiz" türe yaklaştırıyor gibi görünse de kurguda hayaletlerin olmadığına dair somut bir delilin ortaya konulmaması ve okuru ikna edecek herhangi bir açıklamaya girişilmemesi romanın fantastik çerçevesinde ele alınmasını gerektirir:

Böylece, Hüseyin Rahmi'nin çok farklı bir anlatısıyla karşı karşıya olduğumuzu anlarız. Dirilen İskelet dışındaki anlatılarında kullandığı fantastik güçleri, olay ve durumları en ince ayrıntısına kadar mantıklı açıklamalara bağlayan Hüseyin Rahmi, bu kez hiçbir açıklama yapmamış, okuru mistik bir gerçeklik de mümkün olabilir şüphesi içinde bırakmıştır (Aslan Ayar, 2018, s. 196-197).

Bununla birlikte yazarın Talat Bey karakterini yaratması ve ona birtakım realist çıkarımlar yaptırmasının Türk edebiyatında aklın ne denli ön planda tutulmak istendiğini ve gerçeklikten kopulmadığını da göstermektedir. Dolayısıyla Hüseyin Rahmi Gürpınar, her ne

kadar fantastik yazarların etkisinde olsa da döneminin hâkim edebiyat anlayışından büsbütün uzaklaşmamıştır.

Sonuç

Henry James'in *Yürek Burgusu* ile Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Ölüler Yaşıyorlar mı?* romanları arasında fantastik unsurlar bakımından dikkat çeken bir benzerliğin olduğu görülmektedir. Edebî çeviri yapabilecek kadar iyi derecede Fransızca bilen Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1929'da M. Le Corbeiller tarafından Fransızcaya tercüme edilen (*Le tour d'écrou*) *Yürek Burgusu*'nu okuyup okumadığı hakkında kesin bir hükme varmak imkânsızdır. Fakat yazarın metafizik konularda, incelemede de sözü edilen Camille Flammarion, Maurice Maeterlinck, Charles Richet, Assan Farid Dina, Jules Sageret, Pierre-Emile Cornillier, Perjoz, Paul-C. Jagot ve Augustin Jakubisiak gibi aktüel yazarları tanınması ve onların eserlerinden yararlanması, döneminde fantastik romanıyla büyük bir şöhret yakalayan Henry James ve *Yürek Burgusu*'ndan da haberdar olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. İki eser arasındaki fantastik unsurlardan kaynaklanan benzerliğin ise belli ölçüde bir etkilenme durumunu dahi akla getireceği açıktır.

Söz konusu benzerlik; tesadüfî veya bilinçli de olsa özellikle olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekân gibi anlatı öğeleri noktasında yoğunlaşır. Hem *Yürek Burgusu*'nda hem de *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'da metin halkaları; merak, korku ve gerilim unsurlarıyla birbirine bağlanır. Her iki romanda da merak, korku ve gerilimin odağında ikişer hayalet - *Yürek Burgusu*'nda Peter Quint ve Bayan Jessel, *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'da Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir olmak üzere- vardır. *Yürek Burgusu*'nda, ismi söz konusu edilmeyen mürebbiye romanın asli şahsıdır ve anlatıcı konumunda da olduğu için yaşanan normal dışı olaylarda baş aktördür. *Ölüler Yaşıyorlar mı?*'daki emektar mürebbiye Madam Louis Sermin ise evin çocuklarını ruh çağırma ayinlerine alıştırıp onlara metafizik ve parapsikolojik içerikli kitaplar okutarak normal dışı/olağanüstü olaylara kapı aralayan kişidir. İki romanda da aynı yıllar anlatılmamakla birlikte birbirinden uzak ve farklı devirlerden de bahsedilmez. Özellikle yansıtılan sosyal zaman, okurda birbirinden ayrı dönemlerin ortaya konulduğu izlenimini uyandırmaz. Son olarak mekân konusundaki benzerlik ise ilk bakışta okurun dikkatini çekmektedir. İki romanda da esas mekân büyük bir evdir ve roman kahramanları bu evden veya evin etrafından ayrılmamaktadır. Ayrıca yapılan tasvirlerden yola çıkıldığında iki evin de mimarisi ve konumu bakımdan birbirini andırdığı söylenebilir. Öte yandan romanlarda hayaletlerin niteliği, görünümü, işlev/hâkimiyet alanları ve davranış şekilleri birbirinden farklıdır. Aynı şekilde anlatıcı ve bakış açısı noktasında da herhangi bir benzerlik

bulunmamaktadır. Olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekân gibi anlatı unsurlarındaki benzerlik ise yalnızca *Yürek Burgusu* ve *Ölümler Yaşıyorlar mı?* için geçerli değildir. Aynı zamanda bunlar fantastik bir ortam yaratmak için romanlarda kullanılan tipik unsurlardır.

İncelemenin bütününde tespit edilmeye çalışılan benzerlik ve farklılıklar, geniş anlamda karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarına dar anlamda ise -etkilenen yazarın mensup olduğu millet dolayısıyla- Türk edebiyatına katkı sunmaktadır. Bunun yanında incelemeye konu edilen romanların aynı türe dâhil olması fantastik edebiyat ile ilgili çalışmalar açısından dikkat çekmektedir. İki eser arasındaki ortak noktaların ise Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinin başka yazarların ve başka milletlerin edebiyatlarının etkisi çerçevesinde de ele alınmasının gerekliliğini gözler önüne serdiği açıktır.

Kaynakça

- Aslan Ayar, P. (2018). *Türkçe edebiyatta varla yok arası bir tür fantastik roman (1876-1960)* (2. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aytür, Ü. (2009). *Henry James ve roman sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cuddon, J. A. (2013). *A dictionary of literary terms and literary theory*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Dere, M. (2022). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında sosyal tenkit*. Konya: Palet Yayınları.
- Enginün, İ. ve Kerman, Z. (2011). *Yeni Türk edebiyatı metinleri 4 -eser tanıtma ve önsözler- (1860-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Esen, N. (2006). Fantastik bir Osmanlı metni: Aziz Efendi'nin Muhayyelat'ı. *Akşit Göktürk'ü anma toplantısı -Yazında ve çeviride fantastik-* (1. baskı) içinde (s. 5-10). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Fethi Naci (2002). Fantastik edebiyat üzerine. *Roman ve yaşam -Eleştiri günlüğü III (1991-1992)-* (1. baskı) içinde (s. 85-87). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1932a, 11 Haziran). Ölenler yaşıyorlar mı?. *Milliyet*. <https://www.gastearsivi.com/gazete/milliyet/1932-06-11/5>
- Gürpınar, H. R. (1932b, 12 Haziran). Ölüler yaşıyorlar mı?, *Milliyet*. <https://www.gastearsivi.com/gazete/milliyet/1932-06-12/4>
- Gürpınar, H. R. (2012). *Ölüler yaşıyorlar mı?* İstanbul: Everest Yayınları.
- Huyugüzel, Ö. F. (2018). *Eleştiri terimleri sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- James, H. (2021). *Yürek burgusu* (8. baskı). (N. Aytür, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1898).
- Moran, B. (2005). Türk romanında fantastiğin serüveni. *Türk romanına eleştirel bir bakış III* (11. baskı) içinde (s. 59-74). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Müstecaplıoğlu, B. (2004). Fantastik kurgu nedir?. *Hürriyet Gösteri*, (256), 34-35.
- Önertoy, O. (2003). Romanımızda gerçek ve fantezi. *Hürriyet Gösteri*, (253), 6-11.
- Özlük, N. (2011). *Türk edebiyatında fantastik roman*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Steinmetz, J. L. (2006). *Fantastik edebiyat*. (H. F. Nemli, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1990).

Dere, M. (2022). Yürek Burgusu ile Ölüler Yaşıyorlar mı? romanlarının fantastik unsurlar bakımından karşılaştırılması. *Humanitas*, 10(20), 93-111.

Todorov, T. (2017). *Fantastik -edebi türe yapısal bir yaklaşım-* (3. Baskı). (N. Öztokat, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1970).

Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük* (11. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.